

Respecte, diàleg i interacció, a nivell local

Fem prou? Fem més? Xavier Serra i Besalú, professor de Filosofia a l'Institut Salvador Espriu (Salt, Gironès) - @xserra

Quan em van proposar dir unes paraules, aquí, davant vostès, vaig quedar una mica preocupat. Sóc, senzillament, un professor d'institut, de Filosofia, Psicologia, Ciutadania, i d'aquestes àrees "una mica en crisi" en una societat hipertecnològica i centrada en l'eficàcia i l'èxit.

Em va convèncer el fet que potser, entre tant d'enrenou, podem aportar —des de l'àmbit educatiu— algunes propostes operatives que ens ajudin a tots a alçar la mirada. Repeteixo molt sovint que només l'educació és la solució, especialment si pensem en els valors rellevants que poden guiar la nostra vida col·lectiva, social, política, la qual no està pas tan allunyada de la felicitat individual compartida i del donar un sentit ple i històric a les nostres vides.

Intentaré seguir quatre punts. Potser són massa coses, però el que ara no digui, si sembla bé als qui ens han convidat, pot sortir després escrit o publicat.

Penso que cal esmentar:

1. El fet que hi hagi una proposta sobre "democràcia local" per part del Congrés dels Poders Locals i Regionals, del Consell d'Europa.
2. Reflexionar sobre certes llums i ombres de la democràcia, com a concepte i en la seva situació actual, en relació al tema 2016 de la Setmana de la Democràcia Local.
3. Una mirada educativa: la situació present en la participació local (respecte, diàleg i interacció).
4. I finalment, quelcom que cada cop m'agrada més: ¿podem generar solucions?

Tot plegat en el marc de l'educació, i seguint el camí que va anar obrint la persona a la qual avui dediquem aquesta jornada, en Lluís Maria de Puig. Ell va esmerçar bona part de la seva vida al servei dels ciutadans, en diferents llocs... en molts llocs! I, a més, durant força anys, ben vinculat al Consell d'Europa. En Lluís Maria de Puig en va ser membre des del 1984, i, en concret, en fou president de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa entre els anys 2008 i 2010.

Deixin-me abans d'entrar en aquests quatre breus punts que els faci una confidència: a classe

- Amb vailets i vailetetes d'entre 15 i 18 anys, explicant les matèries vinculades a la meva àrea professional de coneixement, me n'adono freqüentment que l'esperit democràtic encaixa bé amb la naturalesa humana.
- Ara bé, sento dir-los que també he confirmat que la il·lusió dels adolescents —la brillantor dels ulls— quan els expliques els seus fonaments i mecanismes, la relació amb el respecte de les persones i de les minories, la capacitat de construir societats més igualitàries i justes..., tot això, els dura poc.

Només fins que se n'adonen que, en el món real, no funciona tan bé, ni és tan fàcil, ni tan maco, ni hi poden aportar gaire res. Alguns sí: tenen èxit, són delegats de classe, s'hi guanyaran la vida... però ja compto per moltes desenes els qui volent-se comprometre en treballs i dedicacions de servei a la col·lectivitat (en diferents àmbits: jurídic, social, etc.), no se'n surten. Dit en breu, em temo que estem fabricant un percentatge massa elevat de persones que desconfien de la democràcia, tot i fent-los peça. Només alguns (molt pocs) ens hi impliquem, potser massa desesperadament. Dels qui avui som aquí, no en tinc cap dubte. I molts més, clar. Però, pocs.

Sé que la democràcia directa seria genial, i que les nostres societats complexes —per raons estrictament numèriques i de temps— no la suporten. Per això és bo reflexionar-hi: a les classes de Filosofia, i de Dret, i als mitjans... i aquí, en aquesta jornada d'avui. Tenim molta feina per davant, cadascú al seu lloc: els polítics, els jubilats, els intel·lectuals, els sindicalistes o membres d'associacions públiques o d'iniciativa social... i els docents. Els docents —tots!—, no només el de "filosofia" o de "cultura i valors ètics": hi ha molt a fer.

I ara passo als quatre punts que els assenyalava.

Tres conceptes i nivells: el Consell d'Europa, el Congrés de Poders Locals i Regionals i la Setmana de la Democràcia Local

Què en sabem del Consell d'Europa? És més, no vostès, que certament en són coneixedors, sinó ¿què en saben els altres ciutadans —i inclosos entre ells, els nostres joves— sobre què és, on està, què fa i què aconsegueix el Consell d'Europa?

No és pas un ens petit: és una organització que es troba a Estrasburg i en la qual treballen unes 2.200 persones, 2.200 ciutadans. I què fa?

De fet, sabem que avui som aquí, en bona part, perquè en Lluís Maria hi va dedicar uns anys de la seva vida i treball, i també perquè justament el Consell d'Europa ha distingit Girona, la nostra ciutat, amb el Premi d'Europa 2016. És el màxim guardó que lliura anualment aquesta institució europea i que així reconeix el foment de l'ideal europeu a les ciutats del continent. El Consell d'Europa lloa el “ferm compromís” amb Europa que Girona té. I hi afegixen que “busca ser una ciutat educativa i solidària i dóna suport a projectes per sensibilitzar la població local de les causes de les desigualtats econòmiques i per promoure la tolerància, el diàleg, els valors de la cultura de pau i el respecte dels drets humans”. Gens malament!

Anoto aquí unes breus, i clares, idees: el Consell d'Europa (CE) va se fundat el 1949 pels “constructors d'Europa”. És la principal organització defensora dels drets humans en el continent europeu, i inclou 47 estats membres, entre els quals els 28 de la Unió Europea (UE). Tots els estats membres del Consell d'Europa han signat el Conveni Europeu dels Drets Humans, un tractat establert per a protegir tres objectius clau per al Consell: els drets humans, la democràcia i l'estat de dret. En aquest sentit, el Tribunal Europeu dels Drets Humans supervisa l'aplicació del Conveni en els estats membres.

El Consell és un organisme complex que compta, a més del secretari general, amb:

- El **Comitè de Ministres**: un òrgan de decisió format pels ministres de relacions exteriors dels estats membres o dels seus representants diplomàtics permanents a Estrasburg. Es determina la política de l'organització i aprova el seu pressupost i programa d'activitats.
- L'**Assemblea Parlamentària** (PACE): reuneix 324 parlamentaris dels 47 estats membres; tria el secretari general, el Comissionat per als Drets Humans i els jutges de la Cort Europea de Drets Humans; que proporciona un fòrum de debat democràtic de les eleccions; els seus comitès tenen un paper important en l'examen de temes d'actualitat.
- El **Congrés de Poders Locals i Regionals**: és responsable de l'enfortiment de la democràcia local i regional. Es compon de 636 representants elegits que representen més de 200.000 autoritats locals.
- El **Tribunal Europeu de Drets Humans**: òrgan judicial permanent, anomenat també Tribunal d'Estrasburg o Cort Europea de Drets Humans —que està format per 47 jutges i que assegura a tots els europeus els drets consagrats en la Convenció Europea de Drets Humans. S'hi pot acudir individualment, la majoria dels casos, o per un conflicte d'un estat contra un altre.
- El **Comissionat per als Drets Humans**: examina i crida l'atenció sobre les violacions dels drets humans de forma independent.
- La **Conferència de les ONG internacionals**: composta per unes 400 organitzacions no governamentals (ONG), la Conferència ofereix vincles vitals entre polítics i ciutadans, i les veus de la societat civil al Consell. L'experiència de les ONG internacionals i la seva proximitat als ciutadans europeus es beneficien del treball de l'Organització.

El Consell d'Europa treballa en estreta associació amb la Unió Europea (EU) i coopera amb les Nacions Unides (UN), l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE) i amb molts països veïns i socis a tot el món.

Per tant, dins del Consell d'Europa trobem el Congrés de Poders Locals i Regionals, un òrgan institucional, on estan representades les autoritats locals i regionals, i que té com a objectiu enfortir la democràcia local en els 47 estats membres del Consell d'Europa. Està integrat per dues cambres, la dels Poders Locals i la de les Regions, i és la veu institucional de més de 200.000 administracions territorials i regions europees.

En concret, cal destacar la Carta Europea d'Autonomia Local, que ha estat el primer tractat internacional vinculant que garanteix els drets de les comunitats i de les seves autoritats electes. Va entrar en vigor l'1 de setembre de 1988, i ha estat actualitzada el 2009. En concret, el Congrés de Poders Locals i Regionals vetlla perquè els principis de la Carta es respectin en els estats membres que l'han signada.

Així arribem a la Setmana Europea de la Democràcia Local (ELDW), un esdeveniment anual europeu, en el marc de la qual les autoritats locals de tots els 47 estats membres del Consell d'Europa —i més enllà— organitzen esdeveniments públics per conèixer i relacionar-se amb els seus ciutadans sobre les qüestions d'interès actual. L'objectiu és promoure i fomentar la participació democràtica a nivell local.

Se sol celebrar al voltant del 15 d'octubre, com a homenatge a la data en què es va obrir la signatura de la Carta Europea d'Autonomia Local, l'any 1985.

Crec que amb això ja hem situat l'objectiu d'aquesta proposta: desenvolupar i arrelar millor la participació democràtica a nivell de base a Europa. Així podem arribar a saber —a nivell europeu— què estan fent els nostres representats electes locals, i millorem la informació que reben els ciutadans de les oportunitats per a prendre part en els processos de presa de decisions locals.

Llums i ombres de la democràcia, en el marc de la Setmana de la Democràcia Local 2016 (la formació democràtica dels joves)

És impressionant constatar les activitats que a Girona, que ha apostat pel model de "ciutat educadora", s'estan fent aquesta setmana. La proposta té un abast que ens supera a tots plegats. Ho tenen a la seva disposició al web municipal i ens desborda per totes parts: la meva enhorabona. Però, ¿i si ho vinculem amb la Setmana de la Democràcia Local? Com ho podríem fer?

Permetin-me que reflexionem un moment sobre els fonaments, sobre les llums i les ombres de la formació democràtica dels joves. Per exemple, dilluns passat vaig fer 5 preguntes als meus alumnes de 2n de batxillerat —una seixantena— a un institut d'aquí al costat, a Salt. Les preguntes eren intencionades i les puc compartir amb vostès: per exemple, "En quins moments has après més a participar en la vida col·lectiva, a l'escola o a l'institut?"; "quin és el teu model de ciutadà just, responsable i solidari?"; "què pot fer l'institut per a educar-nos per a la vida política?"; "què t'agradaria que promoguéssin l'Ajuntament durant la Setmana de la Democràcia Local?"; "en què estàs implicat a nivell ciutadà?". Després faré referència a algunes de les respostes recollides. Però el que ara vull destacar és que hi ha un món real, el de la gent —jove o gran—, molta gent, que potser no prenen la paraula i que, malauradament, es limiten a anar tirant, amb la seva vida, només posant una papereta a una urna quan se'ls crida cada x nombre d'anys.

La democràcia no va néixer per a això, només per a votar: és un sistema participatiu. Hi ha una famosa citació de Rousseau: "mai ha existit una vertadera democràcia, ni existirà mai", amb la qual ens fa adonar que no se la pot reduir a les eleccions amb sufragi universal sinó que cal més, cal un esperit. Per això, saber quins són possibles llinars de l'aspiració democràtica, unes ratlles vermelles, i quines en són algunes deformacions, va bé per a promoure una autèntica educació per a la participació pública.

Els grecs van inventar el nom i el concepte, i la van viure —com a democràcia directa— amb assemblees d'uns quants centenars de ciutats, durant un cert període del s. V aC. Però es va acabar allà. Després el mètode freqüent de govern a Occident ha estat alguna mena de tirania o despotisme, amb diferents formes, més o menys autoritàries, oligàrquiques, il·lustrades. Tot això fins a la recuperació dels principis democràtics en els escrits dels britànics —el contractualista Locke— o els il·lustrats previs i contemporanis de la Revolució Francesa. No es pensin que la democràcia ha estat sempre estimada. No els parlo ja dels tirans i dictadors de tota mena, sinó que, per exemple, el mateix Plató n'era un crític molt seriós, segons el qual la democràcia permet el domini de l'opinió i de la manipulació i hi triomfen païos gens bons per al bé comú.

Com deia fa uns dies en un article, "els humans tenim una inclinació misteriosa i silenciosa: l'aspiració democràtica". Un desig bàsicament procedimental. I que cal orientar i aprendre: quin és l'objectiu bàsic: la convivència en societats plurals —com les nostres— i el respecte de totes les persones —com el que necessitem—, fins i tot de les minories.

Suposo que ens n'adonem que no tot pot ser decidit democràticament: hi ha uns límits clars. Pel cap baix, els infants petits o el qui no gaudeix d'autonomia, o fins i tot l'àmbit familiar, no ho són d'àmbits democràtics. Estarien ben perduts uns pares amb tres o més fills que diguessin l'expressió màgica (aquella que resol sovint les discussions... el ¿votem?!). En l'àmbit familiar, d'intimitat, no es pot decidir tot votant. Potser tampoc en certs àmbits empresarials,

d'institucions religioses, etc. Dependrà de com estiguin dissenyats. Per l'altre extrem, per dalt, els àmbits tancats al procediment democràtic són clars: el respecte dels drets humans i de la dignitat de cadascú. No es pot decidir sobre la condemna a mort de ningú, la negació del dret d'asil o d'ajuda, o l'eliminació de qui no faci un servei suficient o no sigui del nostre bàndol, etc. La democràcia es mou entre dues ratlles vermelles: enmig, moltes coses les podem decidir. Però, com?

Hi ha un excel·lent dossier al darrer número de la revista mensual francesa Philosophie Magazine, dedicada justament a analitzar-ho: "La democràcia: què hauria de ser?". Els el recomano.

Tot això té —com aniré comentant— rellevància educativa. I ens hi juguem el futur.

No és fàcil que les persones participin adequadament en un debat polític obert, perquè tenim les nostres opinions i gustos, a vegades molt arrelats. S'entén que estem parlant sobre el que és bo per a tots, no de l'egoisme del qui calcula només en funció d'interessos privats que, cal dir-ho, tampoc podem oblidar completament. D'una manera simplificada, Habermas ja assenyalava que per a poder dialogar amb altres cal acceptar tres premisses o condicions: una, tenir idees pròpies, tenir una opció a exposar i a argumentar; segona, escoltar amb atenció i bona disposició el parer dels altres; i en tercer lloc, estar disposat a canviar la pròpia opció, estar obert a seguir el millor argument si així es considera. Els apàtics, els qui es fan els sords o els tossuts no són massa amics del diàleg democràtic. De fet, no poden ser gaire amics de res. Aquestes són unes disposicions ètiques d'humilitat i de responsabilitat— que han de ser educades, apreses, desenvolupades. Totes tres, no només la d'acceptar el resultat de les urnes.

Al dossier d'aquesta revista francesa, que els deia més amunt, es tracten tres problemes ben actuals de les nostres democràcies (tres dilemes), que també ens fan patir aquí. A veure, què prioritzem...:

- **el poble o els experts?** Aconseguir una autèntica deliberació, a part de l'ús que en fan les elits i els poderosos, els "professionals". Pensem que tothom té dret a deliberar;
- **les minories compromeses o les majories passives?** Qui ha d'estar al mig, les minories actives i sovint insumises o una majoria silenciosa, que sovint està darrere les pantalles i els debats que els fan d'altres i que —com succeeix a França i a altres llocs, potser aquí mateix— viuen a les perifèries dels nuclis on es concentren els habitants que compten? Pensem que els populismes no neixen perquè sí;
- **les xarxes i Internet o els partits polítics instituïts?** L'ús de les eines digitals, les votacions electròniques, la facilitat per consultar, canviaran les regles de la representació? Les eines digitals podrien revitalitzar el sistema d'elecció, multiplicant les consultes populars i fent més transparent l'exercici del poder? En tot... fem prou? Fem més?

Ara no els ho puc exposar en detall, però tots tenim clar que la democràcia no és una paraula, ni un aplicatiu informàtic, tipus fòrum o "votació popular" per escriure què pensem, etc. Sinó una actitud política. I aquesta s'ha d'educar.

I això ens fa tornar a com s'aprèn l'actitud i l'ètica democràtiques: s'aprèn, com tot, practicant, i practicant sovint i arreu. Un lloc ideal per practicar és l'escola, però també —en part— la família, els veïns, els amics... S'aprèn en les comunitats properes, s'aprèn en la democràcia local, immediata.

I em pregunto... Realment s'aprèn? Ho ensenyem prou bé?

En la Setmana de la Democràcia Local, aquesta iniciativa a la qual potser s'apuntarà en un futur l'Ajuntament de la nostra ciutat, s'organitzen activitats que pretenen això: desenvolupar les diferents dimensions i temes de participació ciutadana. Cada any hi ha un tema central, i es tracta de practicar l'esperit democràtic. En concret, amb la proximitat dels càrrecs electes cap a la gent, i de la gent cap als temes de ciutat.

I l'escola no en pot estar absent. Per això és excel·lent el plantejament d'haver-ho unit avui aquí, en l'encapçalament d'aquesta jornada: "ciutat – educació – democràcia local".

La Setmana de la Democràcia Local anima "les autoritats locals a reflexionar sobre les seves responsabilitats com a actors clau", sabent que "la vitalitat de la democràcia local millora la qualitat de vida a les nostres comunitats i millora l'eficàcia de l'administració". I tant de bo hi participin molts joves.

Encara no els he dit res de les propostes que em van fer el dilluns quan, a classe, els vaig parlar de vostès. Ara, aviat, hi arribarem.

Només vull afegir —o insistir en— un detall. Ja se'n va adonar Aristòtil. L'autèntica democràcia és la local, la de proximitat, la que és quasi quasi "directa". La de la "polis", un llogarret autàrtic on les persones i els béns assequibles es coneixen bé. On la corrupció pot existir, però no creix pas com els bolets. Les altres democràcies: la de les agrupacions més grans (estats, països...), la que no pot ser de cap altra manera que representativa i està llunyana, és més complicada. S'aprèn per allò proper. Les darreres eleccions i consultes a molts llocs ens fan veure que els millors àmbits democràtics són els locals. Els altres ho són per assimilació, però estan plens d'estranyes influències i poders (media, enquestes, grans números, manipulació...) i, diguem-ho clar, són els qui allunyen la gent —i els joves en particular— de la implicació pública, del compromís.

Siguem acadèmics: molts filòsofs i opinion makers defensen un ideal de democràcia que té poc a veure amb els sistemes polítics en els quals vivim. El que més s'hi assembla és el debat participatiu en societats petites, no massa grans: Girona n'és una bona mida!

Situació present en la participació local: respecte, diàleg i interacció. Una mirada des de l'educació

Comento molt breument els tres temes de la Setmana de la Democràcia Local 2016: el respecte, el diàleg, la interacció. Com més hi penso, més em semblen encertats. Es tracta de reflexionar sobre "la convivència en societats culturalment diverses". Aquesta ha estat la proposta del Congrés dels Poders Locals i Regionals, del Consell d'Europa, per a aquest any. A Girona, i a molts altres llocs del voltant, en el nostre petit país Catalunya, som una societat culturalment ben rica. En religions, característiques racials, ideals i estils de vida, gustos i tradicions... Per viure una vida bona, necessitem gestionar aquests tres punts.

La diversitat cultural ha crescut encara més pel fenomen contemporani de la globalització: les ones de la migració i la mobilitat transfronterera intensa constitueixen reptes que cal abordar i els temes polítics són diversos: des de les crisis de seguretat i d'identitat, fins a una creixent xenofòbia o els riscos d'exclusió social.

A més d'altres consideracions, em sembla clar que una correcta educació primerenca per a la ciutadania democràtica i els drets humans proporciona un mitjà perquè cada ciutadà pugui adquirir una comprensió de la diversitat del món.

Si es gestiona bé la diversitat cultural, l'actitud democràtica es torna més representativa, respectuosa i, per tant, més estable i consolidada.

Els tres temes van lligats:

- **Respecte:** els altres potser fan coses diferents, però hi ha una base comuna que ens uneix a tots, els drets humans universals. Convé adonar-se'n que és possible una convivència en la diversitat i cercar-ne vies pràctiques d'exercici. Tothom és important, els altres també.
- **Diàleg:** és el segon pas, les persones que viuen juntes en la mateixa ciutat han de tenir l'oportunitat d'intercanviar les seves experiències. On es troben, què els separa, quines són les barreres que l'impedirien aquest diàleg?
- **Interacció:** és el tercer pas. Les autoritats locals han de trobar àrees d'acció comunes per involucrar diversos grups dins de les seves comunitats. No dic que sigui fàcil però cada cop hi ha més exemples de bones pràctiques, de cooperació: difonguem-los.

Durant una setmana com la que estem parlant es poden fer un munt de propostes, amb objectius concrets. Avui se'ns parlarà aviat de "l'educació per a la ciutadania democràtica i els drets humans". L'educació és clau, és el tema central.

Generem solucions: fem prou? Fem més?

Abans els deia que he fet una consulta entre els alumnes grans de l'institut, els de 2n de batxillerat. Algunes preguntes eren factuais, com què has après a l'escola sobre democràcia o si t'hi impliques en activitats cíviques. Els he de ser sincer: les respostes són força repetitives. Tots han estudiat alguna assignatura de Ciutadania, però més aviat poc, i se'ls ha parlat de política a les classes de Ciències Socials i Història, de fets "passats". Alguns recorden els debats de classe, i les converses (esmenten per exemple, el projecte "Filosofia 3/18"); d'altres, en canvi, indiquen que la

“pràctica democràtica” s’ha limitat a triar delegats o a on anar d’excursió o quin dia fer els exàmens, i a alguns debats esporàdics. Pel que fa a la implicació, he fet una estadística: cap a un 20% col·laboren en alguna ONG o associació de voluntariat, un 10% han estat en contacte amb algun sindicat d’estudiants i només un és a les joventuts d’un partit polític. La resta, res, i bons desitjos. Un 25% diu haver anat a alguna manifestació o haver fet —sabent el que feia— alguna vaga (diuen que una... o dues).

Les altres preguntes eren més propositives: l’ideal de bon ciutadà —excepte tres que diuen que són “ells mateixos”— se sol situar en la figura dels seus pares, perquè treballen, voten i no molesten a ningú, no fan el mal. Alguns especifiquen que el bon ciutadà s’informa i té interès en el que passa, però gairebé tots reconeixen no estar gaire al dia de política. Moltes vegades les seves informacions són fragmentàries i molt fugisseres. En fi: una nota més aviat baixa.

Cal dir que en els curricula educatius hi ha una absència notable de continguts que facilitin un aprenentatge coherent i prestigiós d’aquestes qüestions: queda relegat a temes secundaris en les ciències socials, i a assignatures “malauradament” convertides en “maries”. Sovint s’ha indicat la necessitat d’uns estudis sobre legislació, Unió Europea, ideologies i corrents de pensament. Ara, el temari actual de Cultura i Valors Ètics ho permetria, però és caòtic (professors de qualsevol àrea, mínima dotació horària i nul prestigi). Potser una assignatura adient seria la de Filosofia, però tampoc hi ha gaire temps.

Hi ha exemples i experiències interessants, complementàries, que sempre han ajudat. Projectes com “Fem una llei”, dels Serveis Educatius del Parlament de Catalunya, o altres de caràcter pre-parlamentari com les que s’han organitzat des de la Representació del Parlament Europeu a Barcelona, o les que podria fer un ajuntament. ¿Què tal per exemple, “fer de regidors”, amb alguna mena de simulació consistorial? Fem prou? Fem més?

Els alumnes semblen pensar que els instituts no poden fer gaire més que el que fan (eleccions de delegats, informar de les vagues, etc.), però sí que els ajuntaments —per exemple, en una hipotètica setmana de la democràcia local— podrien facilitar que els representants electes anessin a les escoles a explicar el seu treball, que hi hagués més transparència, que es multipliquessin les consultes ben informades, que es generessin trobades “útils”, conduïdes intel·ligentment i dirigides a joves de diferents sectors, barris, situacions econòmiques, afavorint també la “democràcia electrònica” i l’ús de les xarxes socials.

Analitzant algunes propostes que fan des del mateix projecte de la Setmana Europea de la Democràcia Local n’hi ha alguna més (tampoc tan diferents):

- la disponibilitat de l’alcalde o dels regidors per a anar a les escoles a respondre preguntes, o facilitar que les escoles vagin a l’Ajuntament per formular-les
- promoure “Mock” eleccions com a eina per a practicar la democràcia: analitzar els candidats, aprendre a debatre sobre certes qüestions, etc. Fins i tot poder observar el “local decision-making process” en la realitat (a una estació de bombers, o bé de policia, o bé a l’Oficina Municipal de l’Habitatge...)
- manuals ben fets i concursos d’assajos, articles, pintura, etc., fent que les autoritats locals donin els premis o reconeixements
- eines de debat, com els consells de joves, d’infants, etc.
- consultes directes sobre temes en els quals l’opinió dels joves sigui rellevant
- preveure un petit pressupost per dur a terme algun projecte —i decidir-ne quin, d’una llista múltiple— mitjançant un sistema de participació democràtica
- dies de portes obertes, i moltíssimes més propostes concretes (document Thematic Ideas – What kind of events to empower citizens?)

Pel que entenc de tot plegat, penso que podem concloure amb tres microconclusions:

- a) Les propostes del Consell d’Europa pel que fa a la democràcia local no són només interessants sinó necessàries: la democràcia comença en aquest àmbit

- b) Necessitem la col·laboració entre serveis educatius i institucions democràtiques (per informació i col·laboració). Cal tenir plans concrets, avaluables i escalables. I afavorir la disseminació de les bones pràctiques educatives. Només l'educació és la solució
- c) Sempre cal començar des de baix, des dels àmbits democràtics més elementals: saber donar les pròpies opinions, escoltar i entendre les dels altres, i saber acceptar les millors. Anar d'allò local a allò global

El futur és a les nostres mans, i en tots els temes en els quals gaudim de diversitat, cal aprendre procediments respectuosos i eficaços de decisió. Sobretot cal experimentar què és col·laborar i participar, per tal que quan arribin circumstàncies que podríem anomenar descoratjadores i negatives, no ens tanquem i allunyem de la participació pública.

Un ciutadà, un bon ciutadà ha de ser just, ha de ser responsable, ha de ser solidari. Però també cal que sigui participatiu.

Moltes gràcies!